

צרת ערוה לב"ש ולב"ה (יבמות י"ג)

גליון 336

במשנה בדף י"ג נחלקו בית שמאי ובית הלל אי צרת ערוה מתייבמת או לא. והא דמבואר במשנה בדף ב' דחמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן מן היבום הוא רק אליבא דב"ה. ונתבאר כבר ברייתא בדף ג' שנלמד מהפסוק לצרור שנאמר באחות אשה שהערוה פוטרת את הצרה.

ובדף י"ג ע"ב אמר רבי שמעון בן פזי מאי טעמא דבית שמאי (וכפי המבואר בתוס' בד"ה מ"ט דב"ש דהקושיא היא אמאי לא דרשו מלצרור לפטור הצרה) דכתיב לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, חוצה מכלל דאיכא פנימית ואמר רחמנא לא תהיה. ולב"ה למסקנת הגמ' ילפינן מחוצה לרבות הארוסה.

רבא אמר טעמייהו דבית שמאי דאין איסור חל על איסור. תינח היכא דנשא מת ואחר כך נשא חי, לא אתי איסור אחות אשה וחייל איסור אשת אח אלא נשא חי ואחר כך נשא מת אחות אשה קדים. כיון דלא אתי איסור אשת אח וחייל איסור אחות אשה הויא צרת ערוה שלא במקום מצוה ושריא, עכ"ל הגמ'.

מבואר בדברי רבא דאם נשא מת קודם, שאז חל האיסור דאשת אח קודם, לא חל האיסור דאחות אשה וממילא הצרה אינה נאסרת. ובמקרה דנשא חי קודם שאז חל האיסור דאחות אשה קודם, וה"ה בשאר עריות של קירבה כגון בתו, שוודאי חל האיסור דבתו קודם, לא חל האיסור דאשת אח, וממילא הויא לה צרת ערוה שלא במקום מצוה ושריא.

והקשו בתוס' (בד"ה דלא אתי וכו') וא"ת כיון דאיסור אחות אשה לא חייל (כשנשא מת ואח"כ נשא חי) תתייבם ערוה גופא דהא אם היא אשת אח בלי איסור אחות אשה, שתתייבם כמו כל אשת אח. ותירצו וז"ל דאיסור אחות אשה מיתלא תלי וקאי, אי פקע איסור אשת אח אתי וחייל הלכך לא פקע, עכ"ל.

והיינו דהיות והאיסור דאחות אשה תלוי ועומד, אם יותר האיסור דאשת אח מחמת היבום, יחול האיסור דאחות אשה, וממילא אסור לה להתייבם. והוסיפו תוס' הלכך לא פקע, שהאיסור דאשת אח בכלל לא ניתר. והקשה בחי' המהרש"א דסתמו דבריהם כאילו מפיהם אנו חיינן, וזו הקושיא בעצמה ופירוקה גמרא ערוכה היא בפרק ד' אחין (דף ל"ב ע"א). והיינו דקושיית התוס' ותירוצם היא גמרא מפורשת, ולמה תוס' סתמו כאילו זהו קושיא ותירוץ שלהם.

איברא דבחי' הרמב"ן הקשה כקושיית התוס' דערוה גופא תתייבם. וכתב וז"ל הא אמרינן לקמן בפרק ד' אחין אמר רב אשי איסור אחות אשה מתלא תלי וקאי, אי פקע איסור אשת אח אתי איסור אחות אשה וחייל. והיינו דהביא גמרא מפורשת שמבאר מדוע אינה מתייבמת.

ויש עוד להקשות על תירוץ זה דאי אמרינן שמחמת דהאיסור דאחות אשה מתלא תלי וקאי אין הערוה מתייבמת אז מדוע הצרה מתייבמת. ותירץ הרמב"ן דלגבי צרה כיון דמחיים לא חלה איסור דאחות אשה, לאו צרה לערוה היא. והיינו דהוי צרה לאחר מיתה, ואין צרה לאחר מיתה.

וא"כ יוצא שכלפי הערוה עצמה היות והאיסור דאחות אשה מתלא תלי וקאי אינה מתייבמת אבל כלפי הצרה היות ובפועל לא יחול האיסור דאחות אשה רק לאחר המות אין היא נפטרת.

והא דנחלקו ב"ה וס"ל דגם הצרה אסורה, כתב הרמב"ן דטעמא דב"ה לאו משום דאיסור חל על איסור (דהא קי"ל דאין איסור חל על איסור) אלא משום דלצרור גלי בה. ויש כאן איזו גזיה"כ שבכה"ג הצרה כן נפטרה ואולי הגזיה"כ היא שכאן האיסור כן חל. ועוד תירץ הרמב"ן דאע"ג דאין איסור חל על איסור כי פקע איסור אשת אח אתי אחות אשה וחייל בין בערוה בין בצרה, עכ"ד.

וצ"ב בתירוץ דהא הוי צרה לאחר מיתה. ואולי ס"ל לרמב"ן דלרבנן אין זה נחשב צרה לאחר מיתה דבאמת היה איסור אחות אשה לפני כן שהיה מתלא תלי וקאי רק שלא חל בפועל עד לאחר המיתה. ואולי די שסיבת האיסור קיימת כדי לאסור את הצרה.

וכן כתב באחיעזר (ח"א סי' ג') דמח' ב"ש וב"ה היא בגדר של אין איסור חל על איסור, דלב"ש לא חל אחות אשה מחיים אפי' לאיסור גרידא, ולכן ניתן האיסור דאשת אח, ורק אז חל האיסור דאחות אשה, ולכן הערוה אסורה והצרה מותרת, דהויא ערוה לאחר המיתה. אבל ב"ה ס"ל דאיסור חל על איסור לאיסור, דהאיסור אחות אשה דמתלא תלי קיים, והוא מונע תפיסת קידושין. ולכן לא פקע האיסור דאשת אח כלל, וחשיב צרת ערוה מחמת האיסור דאחות אשה דמתלא תלי וקאי.

וכעין זה מבואר בדף ל"ב ע"א דלר"ש דס"ל דאין איסור חל על איסור, אם נשא חי ואח"כ נשא מת לא חייל איסור אשת אח. וכתבו שם בתוס' דאע"ג דבכה"ג שרו ב"ש צרה ליבומי דכיון דלא חייל איסור אשת אח חשבי שלא במקום מצוה, ר"ש לית ליה האי סברא, דמ"מ הרי היא אשת אחיו.

וביאר שם בחי' המהרש"א דר"ש ס"ל דאע"ג דלא חייל איסור אשת אח, מ"מ חשיב במקום מצוה דהרי היא אשת איש. והיינו דאע"ג דלא חייל האיסור אשת אח בפועל בכל זאת יש כאן איסור אשת אח, ונחשבת הצרה לצרה במקום מצוה של יבום ונאסרת.

אמנם באור שמח (קונטרס זיקה אות י"ח) ביאר את המחלוקת באופן אחר, דלב"ש איסור אשת אח פקע ע"י היתר יבום, וממילא אתי איסור אחות אשה וחייל, ומ"מ אין פוטרת צרתה מדין אחות אשה כיון שחל אחרי מיתה, ואין צרה לאחר מיתה. אבל ב"ה סברי דכיון דאיסור דאחות אשה מתלא תלי וקאי לא פקע איסור אשת אח (וכלשון הגמ' בדף ל"ב אי פקע איסור אשת אח אתי איסור אחות אשה וחייל והילכך לא פקע) וממילא הוי ערוה של אשת אח ופוטרת צרתה.

לפי האחיעזר הפוטר של הצרה הוא האיסור דאחות אשה שתלוי ועומד ואילו לפי האור שמח מחמת האיסור דאחות אשה לא פקע הערוה דאשת אח, והאשת אח פוטרת הצרה.

והנה בתוס' בדף ל"ב ע"א (בד"ה שנשא חי) משמע שהיות והיא אשת אחיו נפטרת הצרה, וכן משמע שם בתוס' הרא"ש. ולפי"ז י"ל שאמנם לב"ש לא נפטרה הצרה כי האיסור דאחות אשה חל לאחר המיתה אבל תיפו"ל דהו"ל צרת ערוה דאשת אח.

והגר"ח יסד (מובא בברכת שמואל סי' א') דאשת אח דממילא אינה נחשבת ערוה לפטור הצרה. ואם האשת אח מצד עצמה מותרת (דלא כאשת אח שלא היה בעולמו למשל) אע"פ שנאסרת מטעם אחר אינה נחשבת ערוה לאיסור הצרה. ולפי"ז י"ל דב"ש ס"ל דאין האשת אח שבה יכולה לפטור הצרה. ובתוס' יוצא שבכה"ג דאחות אשה האשת אח עצמה הופכת להיות ערוה ופוטרת הצרה, וכך סברי ב"ה.

ולכאורה הטעם הוא כי מחמת האיסור ערוה דאחות אשה דקאי עלה אע"פ שלא חל האיסור דאחות אשה ממש זה עצמו הופך את האשת אח להיות אשת אח שאינה ראויה ליבום. וז"ל התוס' הרא"ש בסוגיין וב"ה סברי אע"ג דאין איסור חל על איסור ואין עליה שם אחות אשה מ"מ הויא אשה שאינה ראויה להתייבם וערוה היא ופוטרת צרתה. וביאר בחי' רבי נחום (אות רמ"ד) דלא סגי במה שלא פקע האיסור אשת אח (כמבואר בדף ל"ב) דהא האשת אח עצמה לכאורה אינה ערוה לאיסור וכדביאר הגר"ח דאשת אח בכה"ג לא פטר צרה. ולזה ביאר הרא"ש דע"י מיתלא תלי וקאי הויא אשה שאינה ראויה להתייבם, דמה שאסורה אינה מטעם דליכא יבום ע"י מיתלא תלי וקאי אלא ע"י המיתלא תלי וקאי הויא יבמה שא"ר להתייבם, א"כ לא חל היתר יבום כלל באשת אח, ולכן הוי ערוה של אשת אח ופוטרת הצרה.

וב"ש סברי דלא האחות אשה יכולה לפטור כי אינה חלה אלא לאחר מיתה ולא האשת אח יכולה לפטור כי לשיטתם אינה כערוה אלא נאסרה ממילא, ואשת אח דממילא אינה אוסרת הצרה. ובחי' רבי ראובן (סי' ז') הוסיף דלב"ש כמו שהאחות אשה היא ערוה לאחר מיתה גם האשת אח בכה"ג הויא לאחר מיתה דהאיסור אשת אח אין עליה דין ערוה מצד עצמה אלא בזמן שהיה יכול לחול האיסור דאחות אשה שהוא לאחר מיתה.

נמצינו למדים דלפי ב"ה הא דהצרה אינה מתייבמת, לפי האחיעזר הוא משום האיסור דאחות אשה שיש עליה אף דלא חלה בפועל. ולפי הדרך השניה למעשה האשת אח הוא דפוטר את הצרה. ובתוס' ישנים משמע דהאחות אשה היא דפוטרת לפי ב"ה ואילו בתוס' משמע דהאיסור דאשת אח הוא הפוטרת הצרה.

